Ništetnost ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

Vlahov, Vice

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:130170

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

Repository Faculty of Law University of Zagreb

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za građansko pravo

Vice Vlahov

NIŠTETNOST UGOVORA O DOSMRTNOM UZDRŽAVANJU

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Hano Ernst

Zagreb, svibanj 2023.

REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET

Student:

Vice Vlahov

Naslov diplomskog rada:

Ništetnost ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

Kolegij:

GRAĐANSKO PRAVO

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Hano Ernst

Zagreb, svibanj 2023.

SAŽETAK

Problem ugovora o dosmrtnom uzdržavanju jedna je od najaktualnijih tema u Republici Hrvatskoj. Mnogi pojedinci su prevareni ovakvim vrstama ugovora, iako je njihov cilj bio pomoći najranjivijima među nama. Stoga, ovaj rad se bavi ništetnosti ugovora o dosmrtnom uzdržavanju. Na teorijskoj razini, ovaj rad ima za cilj pružiti sveobuhvatnu analizu pojma ništetnosti u ugovornim odnosima, s posebnim naglaskom na pravni okvir koji uređuje ništetnost ugovora o dosmrtnom uzdržavanju. U tu svrhu, ponudit će se općeniti opis pojma ništetnosti uz pregled svakog razloga ništetnosti posebno. Nadalje, rad će pružiti kontekstualnu analizu ugovora o dosmrtnom uzdržavanju s obzirom na svaki razlog ništetnosti, pri čemu će se koristiti relevantni primjeri iz sudske prakse kako bi se ilustrirale ključne točke.

Ključni pojmovi: ugovori o dosmrtnom uzdržavanju, ništetnost, sudska praksa

SUMMARY

The issue of lifelong support contracts is one of the most current topics in the Republic of Croatia. Many individuals have been decieved by this type of contract, which intention was to help the most vulnerable among us. Therefore, this thesis addresses the nullity of lifelong support contracts. At a theoretical level, this study aims to provide a comprehensive analysis of the concept of nullity in contractual agreements, with particular emphasis on the legal framework governing the nullity of contracts for lifelong support. To this end, a general description of the notion of nullity will be offered, alongside an examination of each ground for nullity in turn. Furthermore, the study will provide a contextual analysis of the contract of lifelong support in light of each ground for nullity, drawing upon relevant case law to illustrate key points.

Key terms: lifelong support contracts, nullity, case law

IZJAVA O IZVORNOSTI

Ja, Vice Vlahov pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Vice Vlahov

Sadržaj

1. Uvod 1

2. Ugovor o dosmrtnom uzdržavanju 3

2.1. Razvoj instituta u Republici Hrvatskoj 3

2.2. Zakonsko uređenje ugovora o dosmrtnom uzdržavanju 4

2.2.1. Pojam i karakteristike ugovora o dosmrtnom uzdržavanju 4

2.2.2. Pridržaj prava stvarnog tereta 6

2.2.3. Raskid ugovora o dosmrtnom uzdržavanju i problemi u praksi 8

2.2.4. Utjecaj smrti davatelja uzdržavanja na ugovor o dosmrtnom uzdržavanju 11

2.3. Razlike od ugovora o doživotnom uzdržavanju 12

3. Ništetnost ugovora o dosmrtnom uzdržavanju 14

3.1. Općenito o ništetnosti pravnih poslova 14

3.2. Rok i ovlaštenici isticanja ništetnosti ugovora o dosmrtnom uzdržavanju 15

3.3. Razlozi ništetnosti u kontekstu ugovora o dosmrtnom uzdržavanju 15

3.3.1. Poslovna nesposobnost 16

3.3.2. Nevaljanost i nesuglasnost očitovanja volje 20

a) Školski primjer i šala u kontekstu ugovora o dosmrtnom uzdržavanju 20

b) Simulacija ugovora o dosmrtnom uzdržavanju 20

c) Nesporazum pri sklapanju ugovora o dosmrtnom uzdržavanju 22

d) Sila (*vis absoluta*) kao razlog ništetnosti ugovora o dosmrtnom uzdržavanju 23

3.3.3. Nemogućnost, nedopuštenost, neodređenost ili neodredivost činidbe 23

a) Nemogućnost činidbe u kontekstu ugovora o dosmrtnom uzdržavanju 23

b) Nedopuštenost činidbe u kontekstu ugovora o dosmrtnom uzdržavanju 24

I) Zabranjeni pravni poslovi 24

II) Nemoralni pravni poslovi 25

III) Zelenaški pravni poslovi 26

IV) Neodređenost ili neodredivost činidbe 26

3.3.4. Nedopuštenost pobude 27

3.3.5. Nedostatak potrebnog oblika 30

4. Djelomična ništetnost 31

5. Posljedice ništetnosti 32

6. Zaključak 33

7. Literatura 35

1. Uvod

Hrvatsko stanovništvo ubrzano stari.[1] Republika Hrvatska prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine ima 3 871 833 stanovnika od čega je čak 22,45% (869 226 osoba) starijih od 65 godina.[2] Stopa rizika od siromaštva u 2021. godini najviša je bila upravo kod osoba u dobi od 65 ili više godina te je iznosila 32,4%. Za osobe u dobi od 65 godina ili više koje čine jednočlano kućanstvo stopa rizika od siromaštva iznosila je čak 55,3%.[3]

Razne su mogućnosti prevencije siromaštva starijih osoba. Ustav Republike Hrvatske propisuje da su se djeca dužna brinuti za stare i nemoćne roditelje,[4] Obiteljski zakon propisuje načelo solidarnosti koje nalaže da svi članovi obitelji moraju jedno drugom pomagati te propisuje i dužnost djeteta da sukladno svojoj dobi i zrelosti pomaže roditeljima u obavljanju poslova u obiteljskoj zajednici,[5] hrvatski mirovinski sustav također je jedan od instrumenata socijalne države stvoren s ciljem omogućavanja dostojanstvenog života u starosti kada osobe više ne rade i ne zarađuju... Unatoč mnogim instrumentima zaštite od siromaštva u starosti, stopa rizika od siromaštva iz godine u godinu raste, a navedeni instrumenti ne daju željene rezultate. Zbog svega navedenog, mahom stariji ljudi, odlučuju se sklopiti ugovor o dosmrtnom uzdržavanju smatrajući da će, u zamjenu za vlastitu imovinu, do kraja života primati ugovoreno uzdržavanje koje na drugi način ne bi mogli imati ili priuštiti.

[1] Wertheimer-Baletić, A., 2004b: Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj, Društvena istraživanja 13 (4-5), str. 632.
[2] DZS, Popis stanovništva 2021., Državni zavod za statistiku, https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/
[3] DZS, Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2021., Državni zavod za statistiku, https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29178
[4] Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 5/2014
[5] Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/2015, 98/2019, 47/2020 (dalje: ObZ)

U organizaciji Ureda pučke pravobraniteljice 2019. godine održano je istraživanje pod nazivom „Koliko starije osobe znaju o rizicima ugovora o dosmrtnom uzdržavanju?“. Istraživanje je pokazalo da je čak 71% ispitanika čulo za ugovor o dosmrtnom uzdržavanju, a njih 76% je čulo za ugovor o doživotnom uzdržavanju. Nažalost čak 84% od ukupnog broja ispitanika ne zna razliku među tim ugovorima, a 8% ispitanika zna razliku ali ne zna koje se karakteristike odnose na koji od ta dva ugovora. Istraživanje je provedeno na uzorku 500 osoba starijih od 65 godina.[6]

Navedene okolnosti nepoznavanja tih ugovora među starijom populacijom idealni su uvjeti za lovce u mutnom te počinjenje prevara naivnih ljudi. Zbog izrazite nereguliranosti ugovora o dosmrtnom uzdržavanju u praksi su česte zloporabe tog ugovora. Stvoren s ciljem da bude još jedan u nizu instrumenata zaštite (prvenstveno) starijih osoba od siromaštva, ugovor o dosmrtnom uzdržavanju postao je legalni oblik prevare starijih osoba te institucionalizirani oblik pljačke čitave imovine onih najranjivijih među nama.

Svrha ovog rada jest ukazati na neke od načina kako pokušati anulirati nepovoljne učinke nastale potpisivanjem ugovora o dosmrtnom uzdržavanju.

Svrha ovog rada jest pomoći obespravljenima i prevarenima.

[6] Istraživanje o ugovorima o dosmrtnom uzdržavanju, Pučki pravobranitelj, Zagreb 4. lipnja 2019., https://www.ombudsman.hr/hr/download/istrazivanje-o-ugovorima-o-dosmrtnom-uzdrzavanju-prezentacija/?wpdmdl=9101&refresh=63fca81198aaa1677502481

2. Ugovor o dosmrtnom uzdržavanju

2.1. Razvoj instituta u Republici Hrvatskoj

Ugovori koji su imali iste učinke kao i ugovor o dosmrtnom uzdržavanju sklapali su se i prije 1. siječnja 2006. kada je po prvi put u tada novodonesenom Zakonu o obveznim odnosima (u daljnjem tekstu: ZOO) uređen ugovor o dosmrtnom uzdržavanju. Do tada je za te ugovore mjerodavno pravo bio Austrijski opći građanski zakonik[7] na koji upućuje Zakon o načinu primjene pravnih propisa donesenih prije 6. travnja 1941. godine.[8] Glede ostalih spornih pitanju vezanih uz te *de facto* ugovore o dosmrtnom uzdržavanju, sklopljene prije 1. siječnja 2006. godine, sudska praksa upućivala je na odredbe Zakona o nasljeđivanju koje su se odnosile na ugovor o doživotnom uzdržavanju.[9] Ugovor o doživotnom uzdržavanju u hrvatskim propisima uređen je barem od 1955. godine. Za ugovor o doživotnom uzdržavanju, koji je sličan ali itekako različit od ugovora o dosmrtnom uzdržavanju koji je centralna tema ovog rada, bila je propisana stroga forma. S obzirom da ugovor o dosmrtnom uzdržavanju do 2006. godine nije uopće bio propisan nijednim važećim propisom u Republici Hrvatskoj, u praksi se događalo da osobe sklope ugovor koji je *de facto* ono što danas definiramo kao ugovor o dosmrtnom uzdržavanju, ali bez stroge forme. Zbog toga je dolazilo do situacija da su se enormne vrijednosti budućih primatelja uzdržavanja (najčešće njihove čitave imovine) prenosile na stranke ugovora koje su se predstavljale kao budući davatelji uzdržavanja, bez ikakve forme ugovora.[10] Izostanak forme dovodio je do nebrojenih mogućnosti zlouporabe. Kako bi se takvoj praksi stalo na kraj, Hrvatski

[7] ŽS u Šibeniku, Gž-1040/2021-3, 17. siječnja 2022. godine
[8] Zakon o načinu primjene pravnih propisa donesenih prije 6. travnja 1941. godine, Narodne novine, br. 73/1991
[9] Vedriš, Martin; Klarić, Petar. Građansko pravo: opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo. 10. izdanje , Zagreb: Narodne novine, 2006., str. 513.
[10] Kačer, Hrvoje. Dosmrtno uzdržavanje u zaboravu poreznog oslobođenja (26.1.2011.), https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/8906 (pristupljeno 29.1.2023.)

sabor na sjednici 25. veljače 2005. godine donosi Zakon o obveznim odnosima[11] u kojem po prvi put definira i institucionalizira ugovor o dosmrtnom uzdržavanju.

2.2. Zakonsko uređenje ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

2.2.1. Pojam i karakteristike ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

Ugovor o dosmrtnom uzdržavanju propisan je 586. člankom Zakona o obveznim odnosima. Ugovorom o dosmrtnom uzdržavanju obvezuje se jedna strana (davatelj uzdržavanja) da će drugu stranu ili trećega (primatelja uzdržavanja) uzdržavati do njegove smrti, a druga se strana obvezuje da će mu za života prenijeti svu ili dio svoje imovine.[12]

S obzirom da se primatelj uzdržavanja već za života obvezuje prenijeti svoju imovinu na davatelja uzdržavanja ovaj ugovor jest *inter vivos* ugovor, odnosno pravni posao među živima. Ugovor o dosmrtnom uzdržavanju je i dvostrano obvezni pravni posao jer su obje stranke istovremeno i vjerovnik i dužnik. Davatelj uzdržavanja dužan je primatelja uzdržavanja uzdržavati te je glede činidbe uzdržavanja on dužnik, a primatelj uzdržavanja vjerovnik. Glede činidbe prijenosa imovine primatelj uzdržavanja je dužnik, a davatelj uzdržavanja vjerovnik. Ono što u praksi najviše zbunjuje stranke ugovora, ali i zainteresirane stranke jest činjenica da je ugovor o dosmrtnom uzdržavanju naplatni ugovor. Naplatni pravni poslovi jesu oni poslovi kod kojih se za činidbu traži protučinidba, ali nije potrebno da ta protučinidba bude u novcu. Kod ugovora o dosmrtnom uzdržavanju jedna strana nudi uzdržavanje, a druga strana nudi svu ili dio svoje imovine te se upravo u tome sastoje činidba i protučinidba. Još jedna od karakteristika ovog ugovora jest da je on i aleatorni pravni posao. Aleatorni (lat. alea – kocka) su pravni poslovi kod

[11] Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/2005 (dalje: ZOO)
[12] ZOO, čl. 586. st. 1.

kojih u trenutku njihova sklapanja nisu u svemu poznata prava i obveze strana, već to ovisi o nekim vanjskim, neizvjesnim događajima. Kod aleatornih pravnih poslova nije poznato koja će strana što i koliko dobiti, odnosno izgubiti.[13] To ovisi od nekog izvanjskog događaja. Kod ugovora o dosmrtnom uzdržavanju trajanje uzdržavanja ovisi o trenutku nastupa smrti primatelja uzdržavanja. Smrt primatelja uzdržavanja jest neizvjesni događaj koji te ugovore čini aleatornim ugovorima. Jedna od najvažnijih karakteristika aleatornih ugovora pa tako i ugovora o dosmrtnom uzdržavanju jest to da se oni ne mogu pobijati zbog prekomjernog oštećenja. U praksi su poznati slučajevi da su neki davatelji uzdržavanja dobili veliku imovinu sklapanjem ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, a smrt primatelja uzdržavanja je nastupila za svega četiri dana od sklapanja ugovora.[14] U ovoj situaciji očito se radi o nerazmjeru između činidbe i protučinidbe no po toj osnovi aleatorni ugovori ne mogu se pobijati.[15] Po svojoj pravnoj naravi ugovor o dosmrtnom uzdržavanju je i strogo formalan obveznopravni posao. Članak 589. ZOO-a upućuje na odgovarajuću primjenu odredaba ugovora o doživotnom uzdržavanju te propisuje da se na ugovor o dosmrtnom uzdržavanju na odgovarajući način primjenjuju odredbe ovoga Zakona o ugovoru o doživotnom uzdržavanju.[16] S obzirom da u odsjeku 10. ZOO-a, koji se odnosi na ugovor o dosmrtnom uzdržavanju, nije propisan oblik ugovora, članak 589. ZOO-a upućuje na primjenu odredaba o obliku ugovora o doživotnom uzdržavanju. Zbog toga članak 580. ZOO-a propisuje indirektno i oblik ugovora o dosmrtnom uzdržavanju i to na način da ugovor mora biti sklopljen u pisanom obliku (formalni pravni posao) te ovjeren od suca nadležnog suda ili solemniziran po javnom bilježniku ili sastavljen u obliku javnobilježničkog akta.[17] Zbog svega navedenog ugovor o dosmrtnom uzdržavanju spada i u grupu pravnih poslova uz sudjelovanje javnih tijela. Ovaj ugovor određeni autori svrstavaju pod konsenzualne ugovore jer se ugovor

[13] Vedriš, Martin; Klarić, Petar. Građansko pravo: opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo. 10. izdanje, Zagreb: Narodne novine, 2006., str. 110.-112.
[14] ŽS u Splitu, Gž 2333/2017-10 od 19. prosinca 2019.
[15] Ranije navedena presuda županijskog suda u Splitu preinačena je odlukom VSRH, Rev 955/2021-2 od 14. rujna 2021. godine. Utvrđena je ništetnost ali zbog nedopuštene pobude.
[16] ZOO, čl. 589.
[17] ZOO, čl. 580. st.1.

sklapa sporazumom stranaka oko bitnih sastojaka.[18] Odgovornost za dugove kod dosmrtnog uzdržavanja također je uređena odredbama iz 9. odsjeka koji se odnosi na ugovor o doživotnom uzdržavanju. Davatelj uzdržavanja ne odgovara poslije smrti primatelja uzdržavanja za njegove dugove, ali može se ugovoriti da će on odgovarati za one njegove dugove koji postoje u trenutku sklapanja ugovora prema određenim vjerovnicima.[19]

2.2.2. Pridržaj prava stvarnog tereta

Pridržaj prava stvarnog tereta propisan je člankom 587. ZOO-a. U njemu je određeno da ako primatelj uzdržavanja daje nekretninu, može odrediti da se u njegovu korist na njoj osnuje stvarni teret uzdržavanja.[20] Kako ne postoje istraživanja koja bi pokazala koliko ugovora o dosmrtnom uzdržavanju postoji u Hrvatskoj, tako nema niti informacije koliko ih od ukupnog broja sadržava pridržaj prava stvarnog tereta no za pretpostaviti je (sudeći po istraživanju pod nazivom „Koliko starije osobe znaju o rizicima ugovora o dosmrtnom uzdržavanju?[21]) da se radi o malom broju ugovora. S obzirom na notornu neupućenost osoba starijih od 65 godina o ugovorima o dosmrtnom uzdržavanju, na koje se ti ugovori mahom odnose, velika je vjerojatnost da su u najboljem slučaju jednako upoznati i sa pridržajem prava stvarnog tereta. Zbog navedenih pretpostavki na ovom će mjestu biti objašnjen pojam pridržaj prava stvarnog tereta.

Sam pojam prava stvarnog tereta propisan je člankom 246. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima[22] (u daljnjem tekstu: ZVDSP) gdje je istaknuto da stvarni teret daje svomu

[18] Brkić-Gverieri, Mirta. Ugovor o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju (9.5.2022.), https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/50635, (pristupljeno 27.2.2023.)
[19] ZOO, čl. 582.
[20] ZOO, čl. 587.
[21] Istraživanje o ugovorima o dosmrtnom uzdržavanju, Pučki pravobranitelj, Zagreb 4. lipnja 2019., https://www.ombudsman.hr/hr/download/istrazivanje-o-ugovorima-o-dosmrtnom-uzdrzavanju-prezentacija/?wpdmdl=9101&refresh=63fca81198aaa1677502481
[22] Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima ("Narodne novine" br. 91/96., 68/98., 137/99., 22/00., 73/00., 114/01., 79/06., 141/06., 146/08., 38/09., 153/09., 90/10., 143/12., 94/17. - službeni pročišćeni tekst, 152/14., 81/15. - službeni pročišćeni tekst)

korisniku stvarno pravo na nekretnini koju opterećuje ovlašćujući ga da mu se na teret njezine vrijednosti ponavljano daju stvari ili čine radnje koje su sadržaj toga stvarnog tereta. Dakle uz pozitivni karakter činidbe (davanje ili činjenje, a ne propuštanje ili trpljenje), pravo stvarnog tereta karakterizira i periodičnost činidbe, što znači da se činidba mora učestalo ponavljati. Takva definicija upućuje na to da bi pridržaj prava stvarnog tereta zasnovan ugovorom o dosmrtnom uzdržavanju bio valjano ispunjen samo onda kada bi uzdržavanje, u svom u ugovoru propisanom opsegu, bilo ponavljano od sklapanja ugovora do smrti primatelja uzdržavanja. Iznimno činidba može biti jednokratna, ali samo kao sporedna činidba uz periodičnu činidbe. Čest primjer jednokratne činidbe uz periodične jest organiziranje pogreba uz uzdržavanje.

Pojam pridržaj odnosi se na poseban uglavak u ugovoru o dosmrtnom uzdržavanju koji upućuje upis na pridržaja stvarnog tereta (kod dosmrtnog uzdržavanja u korist primatelja uzdržavanja). Pridržaj ili priuzdržaj ima baš taj naziv jer otuđivatelj nekretnine (primatelj uzdržavanja) za sebe pridržava pravo na uzdržavanje ili neke druge periodičke činidbe, a rjeđe se u literaturi naziva i preživitak.[23]

Pridržaj prava stvarnog tereta propisan je kako bi se primatelj dosmrtnog uzdržavanja osigurao u slučaju da davatelj uzdržavanja otuđi nekretninu koju je dobio u vlasništvo ugovorom o dosmrtnom uzdržavanju. Ukoliko bi postojao pridržaj stvarnog tereta na otuđenoj nekretnini, tada bi novi vlasnik bio dužan pružati uzdržavanje primatelju uzdržavanja u istom opsegu kao i prethodni vlasnik, odnosno prethodni davatelj uzdržavanja. Način stjecanja prava stvarnog tereta jest uknjižba tog prava u zemljišnoj knjizi kao teret na opterećenoj nekretnini.[24]

Moguće je da nakon potpisivanja ugovora o dosmrtnom uzdržavanju s pridržajem prava stvarnog tereta davatelj uzdržavanja otuđi nekretninu koja je na njega ugovorom prenesena, a novi vlasnik odbije pružati uzdržavanje primatelju uzdržavanja koji je ujedno i nositelj prava

[23] Vedriš, Martin; Klarić, Petar. Građansko pravo: opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo. 10. izdanje, Zagreb: Narodne novine, 2006., 365. str.
[24] *Ibidem.* str. 365.

stvarnog tereta. U takvim situacijama pravo stvarnog tereta štiti se stvarnopravnom petitornom tužbom sa zahtjevom da je sadašnji vlasnik dužan uzdržavati tužitelja. Također je moguća i situacija da prvotni davatelj uzdržavanja otuđi nekretninu, a da primatelju uzdržavanja ostane dužan određene činidbe ugovorene u ugovoru o dosmrtnom uzdržavanju. Tada se pravo stvarnog tereta štiti osobnom petitornom tužbom u kojoj je zahtjev usmjeren na ispunjenje činidaba dospjelih u vrijeme kada je taj prvotni davatelj uzdržavanja bio vlasnik opterećene nekretnine.[25] Korisnik prava stvarnog tereta može svoje pravo zaštititi i brisovnom tužbom ukoliko bi njegovo pravo bilo povrijeđeno nevaljanim upisom u zemljišne knjige.

Razlozi prestanka prava stvarnog tereta propisani su ZVDSP no za ovu tematiku važni su tek neki od njih. Jedan od razloga prestanka prava stvarnog tereta je odreknuće koje izrazi nositelj tog prava, važno je napomenuti da odreknuće od pojedinih činidaba ne znači i odreknuće od prava. Smrt nositelja prava stvarnog tereta također je razlog prestanka tog prava. Nema razloga da se uzdržavanje ne bi moglo ugovoriti i za nasljednike, pa čak i za cijelu obitelj. U tom bi slučaju pridržaj prava stvarnog tereta prestao smrću nasljednika, odnosno u potonjem slučaju tek izumiranjem čitave obitelji.[26]

2.2.3. Raskid ugovora o dosmrtnom uzdržavanju i problemi u praksi

Na raskid ugovora o dosmrtnom uzdržavanju primjenjuju se na odgovarajući način odredbe o raskidu ugovora o doživotnom uzdržavanju iz članka 583. ZOO-a. Propisano je da stranke mogu raskinuti ugovor o dosmrtnom uzdržavanju i nakon što je počelo njegovo ispunjavanje. Način raskida ugovora o dosmrtnom uzdržavanju može biti sporazumni, a može biti i jednostrani raskid. Do sporazumnog raskida može doći u svako doba. Ugovor o dosmrtnom

[25] *Ibidem.* str. 366.
[26] *Ibidem.* str.367.

uzdržavanju je, kako je ranije navedeno, strogo formalni ugovor no kako u ZOO-u ne vrijedi načelo *pariteta oblika* tako sporazumni raskid ne treba biti u istoj formi kao i ugovor koji se raskida.[27] Sporazumni raskid je po svojoj pravnoj naravi ugovor te je potrebno da budu ispunjene sve pretpostavke koje se zahtijevaju za valjanost ugovora. Ugovori o dosmrtnom uzdržavanju najčešće se sklapaju sa starijim osobama, a nerijetko i s bolesnim starijim osobama, stoga nije rijetkost da nedugo nakon sklapanja ugovora primatelj uzdržavanja izgubi poslovnu sposobnost ili da nastupe određene manje volje. U takvim uvjetima teže može doći do sporazumnog raskida s obzirom da su, između ostalog, pretpostavke za valjanost ugovora, a samim tim i sporazuma o raskidu, sposobnost stranaka te suglasno i valjano očitovanje volje. Stranke ugovora o dosmrtnom uzdržavanju mogu ugovoriti poseban oblik raskida.[28] Što se tiče jednostranog raskida ugovora o dosmrtnom uzdržavanju zakon navodi dva slučaja: ako prema ugovoru o doživotnom uzdržavanju strane žive zajedno, pa se njihovi odnosi toliko poremete da zajednički život postane nepodnošljiv te ako jedna strana ne izvršava svoje obveze. U oba slučaja svaka strana ima pravo tražiti od druge naknadu prema općim pravilima obveznog prava o raskidu ugovora. Jednostrani raskid ne može tražiti ona stranka koja je svojim postupanjem dovela do potpunog ili djelomičnog neizvršavanja ugovorne obveze druge ugovorne strane.[29] Ova sentenca iz sudske prakse odnosi se i na davatelje i na primatelje uzdržavanja kojima se nalaže suradnja radi potpunog i urednog ispunjenja obveza i ostvarivanja prava u obveznim odnosima te im se zabranjuje zlouporaba prava.[30] Kod ugovora o dosmrtnom uzdržavanju mogućnost primatelja uzdržavanja da ne ispunjava svoju ugovornu obvezu gotovo je nemoguća s obzirom da on već prilikom potpisa ugovora prebacuje svoju imovinu na davatelja uzdržavanja. U praksi se pojavljuju gotovo isključivo situacije da davatelj uzdržavanja ne pruža ugovoreno uzdržavanje te je primatelj uzdržavanja primoran tražiti raskid. Tada se o raskidu ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

[27] ZOO, čl. 288.
[28] ZOO, čl. 289. st. 2.
[29] ŽS u Puli, Gž 695/2021-3, 21. srpnja 2021.
[30] ZOO, čl. 5. i čl.6.

odlučuje putem sudskog postupka tijekom čijeg je trajanja imovina iz ugovora o dosmrtnom uzdržavanju u vlasništvu davatelja uzdržavanja bez obzira na to što on svoju ugovornu obvezu ne izvršava. Raznim procesnim manipulacijama sudski postupak se može odužiti te nerijetko primatelji uzdržavanja za vrijeme trajanja parnica umru. Rezultat toga jest nepravda u kojoj su primatelji uzdržavanja svoju ugovornu obvezu ispunili te prenijeli svu ili dio svoje imovine na davatelja uzdržavanja, a davatelj uzdržavanja nije ispunio svoju ugovornu obvezu. Kod ugovora o doživotnom uzdržavanju trenutak prijenosa imovine odgođen je do smrti primatelja uzdržavanja te do ovakvih situacija u praksi onda i ne dolazi. Pravo na raskid ugovora ne zastarijeva. Kako bi se ovakve situacije u praksi izbjegle preporuča se precizno ugovaranje obveza davatelja uzdržavanja no čak i tad ugovor o dosmrtnom uzdržavanju ostavlja puno prostora za zlouporabe i prevare. Raskid ugovora o dosmrtnom uzdržavanju također je moguć i zbog promijenjenih okolnosti. Tada se na ugovor primjenjuju opće odredbe Zakona o obveznim odnosima o izmijenjenim okolnostima.[31] Na novonastale izmijenjene okolnosti ne može se pozvati strana koja je bila dužna u vrijeme sklapanja ugovora uzeti u obzir te okolnosti, izbjeći ih ili savladati. Kad jedna strana zahtijeva raskid ugovora, ugovor se neće raskinuti ako druga strana ponudi ili pristane da se odgovarajuće odredbe ugovora pravično izmijene. Promijenjene okolnosti koje se događaju u praksi su najčešće pogoršanje zdravstvenog stanja samog davatelja uzdržavanja ili neke njemu bliske osobe zbog čega više ne može uzdržavati primatelja kako je ugovoreno. Isti učinak mogu imati i promjene materijalnih prilika davatelja, no da bi bile razlogom za izmjenu ugovora ili raskid, moraju imati obilježje izvanrednih okolnosti (npr. iznenadni gubitak posla, dok povećanje cijene usluge smještaja primatelja uzdržavanja u domu ne predstavlja promijenjenu okolnost jer se ne radi o okolnosti koja se u vrijeme sklapanja ugovora nije mogla uzeti u obzir).[32]

[31] ZOO, čl. 369.
[32] Drakulić, Ljiljana. Raskid ugovora o dosmrtnom uzdržavanju (17.07.2012), https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/13232 (pristupljeno: 4.3.2023.)

2.2.4. Utjecaj smrti davatelja uzdržavanja na ugovor o dosmrtnom uzdržavanju

Utjecaj smrti primatelja dosmrtnog uzdržavanja rezultira prestankom ugovora. Možemo reći da je nastupom tog neizvjesnog događaja ugovor došao svome kraju to jest da je ispunjen, s obzirom da se davatelj uzdržavanja obvezao uzdržavati primatelja uzdržavanja do njegove smrti. Iz primjera iz sudske prakse možemo zaključiti da čak i onda kada primatelj uzdržavanja ugovor o dosmrtnom uzdržavanju potpiše u visokom stupnju po život opasne bolesti[33] pa čak i onda kada od potpisa ugovora do smrti primatelja uzdržavanja prođe tek četiri dana[34] aleatornost ugovora nije kompromitirana te navedene okolnosti ne utječu, same po sebi, na valjanost ugovora o dosmrtnom uzdržavanju. O ovoj problematici bit će više rečeno u poglavljima koja slijede.

Situacija kada prvo umre davatelj dosmrtnog uzdržavanja kudikamo je kompleksnija. U svom članku 588. ZOO propisuje na koji način utječe smrt davatelja uzdržavanja, kad on umre prije primatelja uzdržavanja, na ugovor o dosmrtnom uzdržavanju. Osnovno je pravilo da u tom slučaju prava i obveze pokojnog davatelja uzdržavanja prelaze na njegove nasljednike ako oni na to pristanu. Ukoliko nasljednici ne pristanu na produženje ugovora, ugovor se raskida, a oni nemaju pravo na naknadu za do tad pruženo uzdržavanje primatelju uzdržavanja, te su dužni vratiti sve ono što je na temelju ugovora davatelj uzdržavanja stekao. Radi se o situaciji kada nasljednici jesu u stanju nastaviti uzdržavanje, ali to jednostavno ne žele. Ukoliko ono što je davatelj uzdržavanja stekao sklapanjem ugovora o dosmrtnom uzdržavanju nasljednici nisu u stanju vratiti, dužni su primatelju uzdržavanja naknaditi vrijednost stečenog. Naknadu će odrediti sud po slobodnoj ocjeni, uzimajući pri tom u obzir imovinske prilike primatelja uzdržavanja, imovinske prilike nasljednika davatelja uzdržavanja te uzimajući u obzir eventualna prava koja primatelj uzdržavanja ima na temelju stvarnog tereta. Ukoliko nasljednici nisu u stanju preuzeti

[33] VSRH, Rev 878/10-2 od 13. lipnja 2012.
[34] ŽS u Splitu, Gž 2333/2017-10, 19. prosinca 2019.

ugovorne obveze ugovor se također raskida no oni imaju pravo na naknadu za uzdržavanje koje je primatelj uzdržavanja dobio od davatelja uzdržavanja. Bez obzira na činjenicu da nisu u stanju preuzeti ugovorne obveze nasljednici su dužni vratiti primatelju ono što je temeljem ugovora stečeno. Naknadu za uzdržavanje sud je će odrediti na isti način kako je ranije opisano.

2.3. Razlike od ugovora o doživotnom uzdržavanju

Ured pučke pravobraniteljice 2019. godine održao je istraživanje pod nazivom „Koliko starije osobe znaju o rizicima ugovora o dosmrtnom uzdržavanju?“[35]. Čak 84% ispitanika provedenog istraživanja nije znalo razliku između ugovora o dosmrtnom uzdržavanju i ugovora o doživotnom uzdržavanju, a 8% ispitanika zna razliku ali ne zna na koji se ugovor koje karakteristike odnose. Pogrešan odgovor prilikom telefonskog ispitivanja za sobom ne povlači nikakve posljedice, no nepoznavanje razlika između ta dva ugovora u praksi dovodi do mnoštva posljedica.

Temeljna razlika između ugovora o dosmrtnom uzdržavanju i ugovora o doživotnom uzdržavanju jest trenutak prijenosa imovine na davatelja uzdržavanja. Kod ugovora o doživotnom uzdržavanju stjecanje stvari i prava odgođeno je do trenutka smrti primatelja uzdržavanja. Takvo uređenje pruža veću sigurnost primatelju uzdržavanja jer je on vlasnik imovine iz ugovorne obveze do kraja svog života, odnosno do nastupa smrti. Davatelj uzdržavanja ima veću motivaciju pružati ugovoreno uzdržavanje primatelju uzdržavanja jer ukoliko uzdržavanje ne bude ispunjeno kako je ugovoreno primatelj može zatražiti raskid. Kod ugovora o dosmrtnom uzdržavanju primatelj uzdržavanja koji smatra da druga strana ne ispunjava svoje obveze također može zatražiti raskid, no za razliku od primatelja doživotnog uzdržavanja, kod dosmrtnog uzdržavanja

[35] Istraživanje o ugovorima o dosmrtnom uzdržavanju, Pučki pravobranitelj, Zagreb 4. lipnja 2019., https://www.ombudsman.hr/hr/download/istrazivanje-o-ugovorima-o-dosmrtnom-uzdrzavanju-prezentacija/?wpdmdl=9101&refresh=63fca81198aaa1677502481

imovina primatelja uzdržavanja prelazi na davatelja uzdržavanja po potpisu ugovora (stvarni trenutak stjecanja je kad uzdržavatelju prava i obveza iz ugovora, na osnovu ugovora, budu preneseni na zakonom predviđeni način stjecanja[36]). Ukoliko bi primatelj uzdržavanja zatražio raskid, a davatelj uzdržavanja se s tim ne bi složio uslijedila bi parnica. Za vrijeme trajanja te parnice primatelj uzdržavanja više ne bi bio vlasnik imovine koja je predmet ugovora o dosmrtnom uzdržavanju. Ukoliko bi primatelj dosmrtnog uzdržavanja prenio svu imovinu na davatelja uzdržavanja, za vrijeme trajanja parnice za raskid ugovora o dosmrtnom uzdržavanju mogao bi se naći u situaciji da nema krov nad glavom. Tek pravomoćnošću presude kojom se raskida ugovor primatelju uzdržavanja bila bi vraćena njegova imovina. U praksi se takvi slučajevi događaju. Jedan od načina zaštite je pridržaj prava stvarnog tereta kojega ZOO predviđa samo za ugovor o dosmrtnom uzdržavanju. Najveća zaštita je ipak nepotpisivanje takvog ugovora jer se ista usluga može dobiti ugovorom o doživotnom uzdržavanju, a rizici za primatelja uzdržavanja su puno manji.

Manje razlike između dosmrtnog i doživotnog uzdržavanja postoje i glede utjecaja smrti davatelja uzdržavanja na ugovor. Te razlike također su vezane uz činjenicu da kod dosmrtnog uzdržavanja davatelj uzdržavanja stječe imovinu za života primatelja. Zbog toga kod odredaba vezanih uz utjecaj smrti davatelja uzdržavanja na ugovor o doživotnom uzdržavanju nema govora o obvezi nasljednika da vrate ono što je davatelj uzdržavanja stekao, odnosno o naknadi vrijednosti stečenog kad nisu u stanju vratiti stečeno. Kod ugovora o doživotnom uzdržavanju stjecanje je odgođeno do trenutka smrti primatelja, stoga kad davatelj uzdržavanja umre prije primatelja on nije stekao ništa od primatelja. Ostale odredbe o utjecaju smrti davatelja uzdržavanja jednake su kao i kod dosmrtnog uzdržavanja.

Još jedna od razlika između ova dva ugovora je i njihov naziv. Ugovor o doživotnom uzdržavanju poprilično je precizan naziv ugovora s obzirom da davatelj uzdržavanja mora pružati

[36] Vedriš, Martin; Klarić, Petar. Građansko pravo: opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo. 10. izdanje, Zagreb: Narodne novine, 2006., 513. str.

ugovoreno uzdržavanje primatelju uzdržavanja do kraja života ukoliko želi steći ugovorenu imovinu primatelja. Sam naziv ugovora o dosmrtnom uzdržavanju nažalost često dovodi do zabluda. U hrvatskom jeziku riječ *doživotno* i spoj riječi *do smrti* imaju jednako značenje s obzirom da oba termina znače do kraja života. Zbog toga laicima često ostaje nejasno koji ugovor znači što. Preciznije bi bilo jedan ugovor nazvati ugovor o uzdržavanju s prijenosom imovine poslije smrti, a drugi ugovor o uzdržavanju s prijenosom imovine za života.

3. Ništetnost ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

3.1. Općenito o ništetnosti pravnih poslova

Ništetni ili, kako se još u literaturi nazivaju, apsolutno ništetni pravni poslovi[37] ne proizvode pravne učinke koje bi proizvodili da su valjani. U propisima se za ništetnost propisuje da pravni poslovi ne proizvode pravne učinke, ali se to tumači u smislu nepostojanja namjeravanih pravnih učinaka s obzirom da određene nenamjeravane učinke ipak proizvode. Ništetnost nastupa *ex lege* odnosno na osnovi zakona, stoga sud ništetnost samo utvrđuje. Ništetnost postoji već od samog trenutka sklapanja pravnog posla (*ex tunc*), a sudska odluka samo utvrđuje već nastalu ništetnost. Takva odluka ima samo deklaratorni značaj s obzirom da je ona tek konstatacija ništetnosti koja postoji od sklapanja ništetnog pravnog posla.

[37] Vedriš, Martin; Klarić, Petar. Građansko pravo: opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo. 10. izdanje, Zagreb: Narodne novine, 2006., 137.-138. str.

3.2. Rok i ovlaštenici isticanja ništetnosti ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

Sud na ništetnost ugovora pazi po službenoj dužnosti. Unatoč tome, u praksi sama ništetnost ugovora o dosmrtnom uzdržavanju nije očigledna već je potreban čitav parnični postupak utvrđivanja ništetnosti da bi se dokazalo da je ugovor uistinu ništetan. U tom postupku tužitelj mora dokazati da su postojali određeni razlozi koji čine ugovor ništetnim. O svakom pojedinačnom razlogu više će biti riječi u poglavljima koja slijede.

Zbog gore navedenog puno je važnija odredba ZOO-a[38] koja propisuje da se na ništetnost može pozvati svaka zainteresirana osoba. Pojam zainteresirane osobe nije propisan niti Zakonom o obveznim odnosima niti Zakonom o parničnom postupku (dalje: ZPP) ali relevantna literatura[39] navodi kako nema ograničenja pri određivanju kruga ovlaštenika na isticanje ništetnosti.

Osim kruga osoba koje se mogu pozvati na ništetnost, neograničeno je i vrijeme u kojem se zainteresirane osobe mogu pozvati na ništetnost. Pravo na isticanje ništetnosti se ne gasi, odnosno ne postoji mogućnost da tužitelj propusti rok za isticanje ništetnosti jer roka niti nema.

3.3. Razlozi ništetnosti u kontekstu ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

Ništetnost je propisana u članku 322. ZOO-a. Taj članak u svom prvom stavku navodi neke od razloga ništetnosti pa tako propisuje da su ugovori koji su protivni Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva ništetni osim ako cilj povrijeđenog pravila ne upućuje na neku drugu pravnu posljedicu ili ako zakon u određenom slučaju ne propisuje što drugo. Osim ta tri razloga ništetnosti javljaju se i razlozi koje možemo definirati kao pretpostavke valjanosti pravnih poslova ostvarene u njihovom negativnom značenju. Zakon o obveznim

[38] ZOO, čl. 327. st. 1.
[39] Vedriš, Martin; Klarić, Petar. Građansko pravo: opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo. 10. izdanje, Zagreb: Narodne novine, 2006., 152. str.

odnosima propisuje sljedeće pretpostavke valjanosti ugovora: pravnu i poslovnu sposobnost subjekata, valjano i suglasno očitovanje volje, moguću, dopuštenu, određenu ili odredivu činidbu, dopuštenu pobudu i za neke ugovore određeni oblik pravnog posla. Ako bi bilo koja od navedenih pretpostavki valjanosti izostala ili ako postoji u sadržajno negativnom obliku, pravni posao je nevaljan. Iz navedenog slijedi da su razlozi apsolutne ništetnosti i poslovna nesposobnost, nevaljanost i nesuglasnost očitovanja volje, nemogućnost, nedopuštenost, neodređenost ili neodredivost činidbe, nedopuštenost pobude za sklapanje pravnog posla i ponekad (npr. kod ugovora o dosmrtnom uzdržavanju) nedostatak potrebnog oblika.[40]

3.3.1. Poslovna nesposobnost

Jedan od najčešćih argumenata na strani tužitelja u parnici radi utvrđivanja ništetnosti ugovora o dosmrtnom uzdržavanju jest poslovna nesposobnost primatelja uzdržavanja o kojoj će jedino i biti riječi. Kao što je ranije navedeno, na ništetnost se može pozvati bilo koja zainteresirana strana, a na nju sud pazi i po službenoj dužnosti. Zainteresirane stranke najčešće budu nasljednici koji su nastankom ugovora o dosmrtnom uzdržavanju ostali zakinuti za nasljedstvo ali i nužni dio.[41]

Ugovore koje sklopi potpuno poslovno nesposobna osoba ništetni su. Iako u hrvatskom građanskom pravu nema izričite odredbe koja to propisuje, takvo što može se zaključiti iz Zakona o obveznim odnosima.[42] Potpuno su poslovno nesposobni maloljetnici do navršene osamnaeste godine i punoljetne osobe koje su odlukom suda, zbog određenih zakonom propisanih razloga, potpuno lišene poslovne sposobnosti. S obzirom da su tema ovog rada ugovori o dosmrtnom

[40] Vedriš, Martin; Klarić, Petar. Građansko pravo: opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo. 10. izdanje, Zagreb: Narodne novine, 2006. str. 138.

[41] Ostavitelj može povrijediti nasljednikovo pravo na nužni dio samo besplatnim raspolaganjem. S obzirom da je ugovor o dosmrtnom uzdržavanju naplatni pravni posao, tako nasljednici nemaju pravo na imovinu iz ugovora kojom bi im eventualno bio osiguran barem nužni dio.

[42] ZOO, čl. 276. čl. 1.

uzdržavanju jasno je (iako nije nemoguće) da primatelji uzdržavanja neće biti maloljetnici već, u pravilu, osobe starije životne dobi. Razlozi za potpuno lišenje poslovne sposobnosti su duševna bolest, mentalno oštećenje, ovisnost o opojnim sredstvima, senilnost (demencija) i slično, uz uvjet da ti razlozi ugrožavaju prava i interese drugih ili se zbog njih ta osoba nije u stanju brinuti o sebi.[43] Kada je primatelj uzdržavanja lišen poslovne sposobnosti odlukom suda, on ne može sam sklopiti ugovor o dosmrtnom uzdržavanju već to u njezino ime čini skrbnik uz prethodno odobrenje centra za socijalnu skrb. Centri za socijalnu skrb svojevrsna su zaštita interesa primatelja uzdržavanja jer između ostalog procjenjuju koliko je uopće koristan za njega ugovor o dosmrtnom uzdržavanju.[44] Ukoliko bi primatelj uzdržavanja lišen poslovne sposobnosti potpisao ugovor o dosmrtnom uzdržavanju mimo navedenog procesa, ugovor bi bio ništetan.

No što onda kada neki od gore navedenih razloga za potpuno lišenje poslovne sposobnosti postoji, a osoba nije formalno lišena poslovne sposobnosti? Što onda kada bi primatelj uzdržavanja u trenutku potpisivanja ugovora o dosmrtnom uzdržavanju imao neki razlog za potpuno lišenje poslovne sposobnosti, ali ne bi bio formalno lišen poslovne sposobnosti u tom trenutku? Odgovori na ta pitanja sadržana su donekle u pojmu „prirodna poslovna nesposobnost". Prirodna poslovna nesposobnost, za razliku od ranije opisane pravne (sudske) poslovne nesposobnosti, prolaznog je karaktera. Radi se o određenom akutnom razlogu koji je nastupio u trenutku sklapanja pravnog posla, a koji je spriječio rasuđivanje barem jedne od strana. Iako hrvatsko građansko pravo u teoriji gotovo da i ne poznaje navedeni pojam, hrvatsko nasljedno pravo govori o sposobnosti za rasuđivanje koja je u svom sadržaju barem slična prirodnoj poslovnoj nesposobnosti. Zakon o nasljeđivanju[45] navodi da je oporuka ništetna ako oporučitelj nije bio sposoban za rasuđivanje. Smatra se da oporučitelj nije bio sposoban za rasuđivanje ako

[43] Vedriš, Martin; Klarić, Petar. Građansko pravo: opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo. 10. izdanje, Zagreb: Narodne novine, 2006., 37.-38. str.
[44] Sokić, Katarina; Uzelac, Jelena. Imovinskopravni položaj osoba lišenih poslovne sposobnosti, FIP - Financije i pravo, Vol. 6 No. 2, 2018., 7.-32. str
[45] Zakon o nasljeđivanju, Narodne novine, br. 48/03., 163/03. i 35/05. (dalje: ZN)

u tom trenutku nije bio u stanju shvatiti značenje svojeg očitovanja i njegove posljedice, ili nije bio u stanju vladati svojom voljom toliko da postupa u skladu s tim znanjem.[46] Jasno je da je nasljedno pravo tek dio građanskog prava i da se jedna njegova odredba ne može nametnuti čitavom pravnom prometu no zasigurno može biti inspiracija za pokretanje znanstvene rasprave glede uvođenja pojma prirodne poslovne nesposobnosti u ZOO.[47]

Unatoč tome što se u ZOO-u prirodna poslovna nesposobnost ne spominje, u sudskoj praksi nailazimo na slučajeve utvrđivanja ništetnosti ugovora zbog razloga koji sadržajno odgovaraju prirodnoj poslovnoj nesposobnosti. Tako sud u jednoj presudi utvrđuje ništetnost ugovora o kreditu sklopljenog 2003. godine jer tužiteljica nije bila sposobna shvatiti značenje i posljedice sklapanja ugovora, dakle bila je nesposobna za rasuđivanje. Važno je napomenuti da joj je pravna (sudska) poslovna sposobnost oduzeta tek 2005. godine, odnosno više od dvije godine nakon sklapanja ugovora koji je utvrđen ništetnim. Sud izrijekom navodi kako je relevantno postojanje poslovne nesposobnosti u trenutku sklapanja pravnog posla, pa je ništav ugovor kojeg je sklopila osoba koja u tom trenutku nije bila sposobna za rasuđivanje, iako joj poslovna sposobnost nije bila oduzeta odlukom suda.[48] Na tragu misli da prirodna poslovna nesposobnost u sudskoj praksi ipak postoji je i presuda Vrhovnog suda Republike Hrvatske koja navodi da okolnost da ugovornoj strani nije bila oduzeta (pravna, sudska) poslovna sposobnost ne isključuje mogućnost da u vrijeme zaključenja ugovora stvarno nije bila poslovno sposobna. U konkretnom slučaju ugovor o kupoprodaji utvrđen je ništetnim zbog alkoholiziranog stanja.[49] U jednom sporu tužiteljica je tražila poništenje ugovora o dosmrtnom uzdržavanju zbog nesposobnosti za rasuđivanje primatelja uzdržavanja u vrijeme zaključenja tog ugovora. Sud prvog stupnja je utvrdio da primatelj uzdržavanja u vrijeme zaključenja ugovora zbog senilne

[46] ZN, čl. 26. st. 2.
[47] Radolović, Aldo. Prirodna poslovna nesposobnost kao razlog nevaljanosti pravnog posla, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 30, br. 1, 187-220 (2009)
[48] ŽS u Rijeci, Gž-1328/2016.-2, 10. siječnja 2018.
[49] VSRH, Rev 873/90 od 22. kolovoza 1990.

demencije i duševnih promjena nije bio sposoban shvatiti značenje ugovora. Drugostupanjski sud tu je odluku potvrdio, a u konačnici i Vrhovni sud.[50] Iz navedenih presuda jasno je da je prirodna poslovna nesposobnost pri sklapanju ugovora o dosmrtnom uzdržavanju razlog za utvrđivanje ništetnosti ugovora.

No problem nastaje kada trenutačnu i prolaznu nesposobnost treba dokazati. Teret dokaza jest na onome koji tvrdi da je primatelj uzdržavanja u trenutku sklapanja ugovora bio nesposoban za rasuđivanje odnosno da je bio u trenutnom stanju prirodne poslovne nesposobnosti. Takva suđenja izuzetno su iscrpna i kompliciranа s obzirom da se poslovna nesposobnost ne dokazuje na temelju sudskih rješenja i ispravama već dokazivanjem psihičkog i fizičkog stanja primatelja uzdržavanja. Još jedna nepovoljna okolnost jest što nerijetko primatelji uzdržavanja za vrijeme parnice za utvrđivanje ništetnosti ugovora o dosmrtnom uzdržavanju umru pa se dokazuje nesposobnost za rasuđivanje osobe koja ne može sudjelovati u parnici. Kod dokazivanja prirodne poslovne nesposobnosti, odnosno nesposobnosti za rasuđivanje najčešće su presudni nalaz i mišljenje vještaka.[51] Vještaci imaju izazovan posao kod forenzičko-psihijatrijskog vještačenja žive osobe, a kamo li kad trebaju vještačiti retrogradno. Iz svega izloženog može se zaključiti kako je prirodna poslovna nesposobnost na strani primatelja uzdržavanja uistinu razlog za utvrđenje ništetnosti ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, no dokazivanje te nesposobnosti je izuzetno kompliciranо i ukoliko prirodna poslovna nesposobnost nije očigledna – teško će se utvrditi ništetnost zbog tog razloga.

[50] VSRH, Rev 1534/1992 od listopada 1992.
[51] Magerle, Ana; Žarković Palijan, Tija; Petković, Sonja; Koludrović; Milivoj. Psihijatrijski problemi u vještačenju oporuka i ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju starijih osoba. Soc. Psih., Vol. 29 (2001) Br. 1, str. 40-47

3.3.2. Nevaljanost i nesuglasnost očitovanja volje

Očitovanje volje koje nije učinjeno slobodno i ozbiljno nevaljano je. Nevaljana su i očitovanja volje kada između samog očitovanja i volje postoji nesuglasnost. Također su nevaljana očitovanja volje ugovornih strana koja nisu međusobno suglasna. Svi navedeni oblici nevaljanog očitovanja volje obuhvaćeni su širim pojmom – mane volje.[52] Neke mane volje izazivaju pobojnost pravnih poslova, a neke ništetnost. Mane volje koje izazivaju ništetnost pravnih poslova su: školski primjer i šala, simulacija, nesporazum i sila.

a) Školski primjer i šala u kontekstu ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

Školski primjer i šala spadaju u mane volje koje su svjesni nesklad između volje i očitovanja jer se namjerno očituje nešto što se uistinu ne želi.[53] To su primjerice ugovor sklopljen za potrebe scene u filmu ili ugovor koji profesor i student sklope za primjer na predavanju. Takvi ugovori ništetni su. S obzirom na sve navedeno i s obzirom na strogo formalnu prirodu ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, vrlo je mala vjerojatnost (a i u praksi je nezabilježeno) da bi netko pobijao ugovor o dosmrtnom uzdržavanju zbog ove vrste mane volje.

b) Simulacija ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

[52] Vedriš, Martin; Klarić, Petar. Građansko pravo: opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo. 10. izdanje, Zagreb: Narodne novine, 2006., str. 140.
[53] *Ibidem.* str. 142.

Simulacija jest oblik svjesnog nesklada između volje i očitovanja. Razlikuju se apsolutna i relativna simulacija. Svrha apsolutne simulacije je zaobilaženje propisa, prijevara trećih ili kakva druga svrha, dok je kod relativne simulacije svjesno prikrivanje drugog pravnog posla.[54]

U kontekstu ugovora o dosmrtnom uzdržavanju u praksi nailazimo na mali broj slučajeva kada sud utvrđuje ništetnost ugovora zbog simulacije. Jedan od rijetkih slučajeva je slučaj relativne simulacije iz veljače 2010. godine kada je sud prema utvrđenim odlučnim činjenicama, zaključio da se u konkretnom slučaju radi o prividnom (simuliranom) ugovoru o dosmrtnom uzdržavanju, a koji udovoljava svim pretpostavkama za valjanost darovnog ugovora koji zapravo prikriva sporni ugovor.[55] Presudan je bio izostanak aleatornosti zbog visokog stadija teške bolesti i činjenice da je primateljica uzdržavanja prestala primati za tu bolest potrebnu terapiju te zbog činjenice da primateljica uzdržavanja potrebnu brigu i njegu nije primala od davatelja uzdržavanja već od institucije od koje je tu uslugu imala i prije sklapanja ugovora o dosmrtnom uzdržavanju. Kad prividan ugovor prikriva neki drugi ugovor, taj prikriveni ugovor je valjan ako je udovoljeno uvjetima za njegovu pravnu valjanost. Da je primateljica uzdržavanja u konkretnom slučaju bila nesposobna za rasuđivanje ili da je ugovor sklopila pod prijetnjom ili zbog bilo koje druge mane volje (koja uzrokuje ništetnost) tada bi i prikriveni ugovor bio ništetan. Ugovor o dosmrtnom uzdržavanju je prividan ugovor u opisanom slučaju i kao takav ništetan[56], ali su ispunjeni uvjeti za valjanost ugovora o darovanju.

Najčešći razlog apsolutne simulacije kod ugovora o dosmrtnom uzdržavanju jest isključivanje ostalih zakonskih nasljednika iz nasljeđivanja. No tada je simulacija samo jedan od razloga ništetnosti. Dominantniji razlog ništetnosti u tom slučaju jest nedopuštena pobuda o kojoj će kasnije biti više govora.

[54] Vedriš, Martin; Klarić, Petar. Građansko pravo: opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo. 10. izdanje, Zagreb: Narodne novine, 2006., str. 142.
[55] VSRH, Rev 1304/08-2 od 3. veljače 2010.
[56] U sudskoj praksi postoje presude koje simulirane ugovore nazivaju ništetnima, ali i presude koje počivaju na mišljenju da su takvi ugovori zapravo nepostojeći. Potonji stav istaknut je u presudi VSRH, Rev 3586/2018-4 od 21. siječnja 2020. godine.

Važno je napomenuti da se kod simulacije štite treće savjesne osobe. Prividnost ugovora ne može se isticati prema trećoj savjesnoj osobi koja nije znala niti morala znati za prividnost posla. Dakle, ako bi savjesna treća osoba stekla npr. vlasništvo nekretnine koja je bila predmet simuliranog ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, prema njoj se ne bi mogla isticati ta prividnost ugovora.

c) Nesporazum pri sklapanju ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

Nesporazum nastaje kada među strankama ugovora ne postoji suglasno očitovanje volje o pravnoj naravi ugovora ili o bitnom sastojku ugovora. Tada se smatra da ugovor nije ni nastao, on ne postoji te samim tim ni ne proizvodi pravne učinke.[57]

Razlika od simuliranih ugovora jest u tome što kod njih postoji svijest o neskladu i namjera zaobilaženja propisa, prijevare trećih ili prikrivanja drugog pravnog posla dok nesporazum spada u mane volje kad osoba nesvjesno očituje nešto što ne želi. S obzirom da je preduvjet valjanosti ugovora suglasno očitovanje volje ugovornih strana,[58] kod nesporazuma nijedan ugovor uopće ne nastaje. Kod simuliranih ugovora ipak postoji određena, prikrivena, suglasnost oko prikrivenog ugovora i zato, pod uvjetom da su sve ostale pretpostavke valjanosti toga ugovora ispunjene, taj ugovor ipak nastaje. Primjerice kada bi primatelj uzdržavanja i davatelj uzdržavanja sklopili ugovor o uzdržavanju, gdje jedna strana misli da sklapa ugovor o dosmrtnom, a druga da sklapa ugovor o doživotnom uzdržavanju, u teoriji do nastanka nijednog ugovora uopće ne bi došlo zbog nesporazuma. No s obzirom da je ugovor o dosmrtnom uzdržavanju strogo formalan ugovor i da se od svake ugovorne strane očekuje da pročita ono što

[57] Petrak, Marko; Error in substantia u klasičnom rimskom pravu. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 61 No. 6, 2011., str. 1856.
[58] ZOO, čl. 282.

potpisuje, tako je gotovo nemoguće da bi sud u takvoj situaciji utvrdio ništetnost odnosno nepostojanje ugovora zbog nesporazuma.

d) Sila (*vis absoluta*) kao razlog ništetnosti ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

Ugovor sklopljen uporabom sile prema ugovornoj strani – ništetan je.[59] Razlikuju se primjena fizičke sile (*vis absoluta*) koja uzrokuje ništetnost, te psihička sila ili prijetnja (*vis compulsiva*) koja uzrokuje pobojnost ugovora. Ugovor o dosmrtnom uzdržavanju bio bi ništetan, kao i svaki drugi ugovor, kada bi se na volju ugovaratelja da potpiše ugovor djelovalo određenim oblicima tjelesne prisile (fizičko zlostavljanje, nanošenje fizičkih bolova i tjelesnih ozljeda, vođenje ruke itd.).[60] Kada bi se na volju ugovaratelja djelovalo nedopuštenim prijetnjama koje su kod njega izazvale opravdani strah primjenom psihičke sile (vikanje, prijetnje itd.) tada bi ugovor bio pobojan (relativna ništetnost).

3.3.3. Nemogućnost, nedopuštenost, neodređenost ili neodredivost činidbe

Kad je činidba nemoguća, nedopuštena, neodređena ili neodrediva, ugovor je ništetan.[61]

a) Nemogućnost činidbe u kontekstu ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

Ako je činidba nemoguća, pravni posao je nevaljan. Razlikuju se objektivna i subjektivna nemogućnost činidbe. Objektivna nemogućnost činidbe znači da radnju, koja je predmet činidbe pravnog posla, ne može nitko izvršiti. Predmet ugovora o dosmrtnom uzdržavanju je dvojak, s

[59] ZOO, čl. 279. st. 3.
[60] ŽS u Bjelovaru, Gž-2053/11-2, 14. listopada 2011.
[61] ZOO, čl. 270. st. 1.

jedne strane je prijenos čitave ili dijela imovine na davatelja uzdržavanja, a s druge strane jest davanje uzdržavanja primatelju uzdržavanja. Ako bi ijedna od navedene dvije činidbe bila objektivno nemoguća – čitav ugovor o dosmrtnom uzdržavanju bio bi ništetan. Subjektivna nemogućnost činidbe odnosi se na radnje koje su objektivno izvršive ali osoba koja se obvezala na tu radnju to, zbog nekih osobnih karakteristika, ne može izvršiti. Subjektivna nemogućnost činidbe ne izaziva ništetnost ugovora. Ugovor sklopljen pod odgodnim uvjetom ili rokom valjan je ako je prije ispunjenja uvjeta, odnosno isteka roka činidba postala moguća, dopuštena, određena ili odrediva.[62]

b) Nedopuštenost činidbe u kontekstu ugovora o dosmrtnom uzdržavanju

Ugovor koji je protivan Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva ništetan je. Osim ako cilj povrijeđenog pravila ne upućuje na neku drugu pravnu posljedicu ili ako zakon u određenom slučaju ne propisuje što drugo.[63] Ako je nedopušten uvjet (odgodni ili raskidni) također će nastupiti ništetnost pravnog posla. Pod širi pojam nedopuštenosti spadaju: zabranjeni, nemoralni te zelenaški pravni poslovi.[64]

I) Zabranjeni pravni poslovi

Protivni su prisilnim propisima čitavog pravnog poretka Republike Hrvatske. Nemoguće je nabrojati sve propise koji brane sklapanje određenih pravnih poslova. Važno je napomenuti

[62] ZOO, čl. 270. st. 2.
[63] ZOO, čl. 322. st.1.
[64] Vedriš, Martin; Klarić, Petar. Građansko pravo: opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo. 10. izdanje, Zagreb: Narodne novine, 2006., str. 144.

da se ništetnost ne može isticati ukoliko je zabrana manjeg značaja, a ugovor u cijelosti ispunjen.[65]

II) Nemoralni pravni poslovi

Nemoralni pravni poslovi protive se moralu društva. Klauzula *contra bonos mores* postojala je već u rimskom pravu, a odnosila se na nepravni standard, odnosno na odraz moralnog dosega društva. Stoga možemo zaključiti da je protivno moralu ono što je *contra* vladajućem moralu, a vladajući moral tvore o brojni čimbenici kao što su sociološka, ekonomska, moralna, etička, pravna i vjerska situacija određene sredine, vremensko razdoblje u kojem se živi te tradicionalne vrijednosti tog društva.[66] Za razliku od zabranjenih ugovora o dosmrtnom uzdržavanju o kojima u praksi gotovo da i nema govora, nemoralni ugovori o dosmrtnom uzdržavanju nerijetka su pojava.[67] Jedna od brojnih je presuda u kojoj sud navodi da je nemoralan ugovor o dosmrtnom uzdržavanju sklopljen dvadeset i šest dana prije smrti primateljice uzdržavanja jer primateljica uzdržavanja zbog uznapredovale faze teške bolesti fizički nije bila u stanju potpisati ugovor, iako je bila pismena, već je stavila otisak kažiprsta te da je skora smrt bila izvjesna zbog čega nije postojala *aleatornost* ugovora.[68] U još jednoj presudi sud utvrđuje da je ugovor o dosmrtnom uzdržavanju ništav zbog poslovne nesposobnosti primatelja uzdržavanja i zbog toga što je davatelj uzdržavanja zaključio sporni ugovor iskorištavanjem teškog zdravstvenog stanja primatelja uzdržavanja radi postizanja nesrazmjerne imovinske koristi. Zbog svega navedenog sud sporni ugovor utvrđuje ništetnim

[65] ZOO, čl. 326. st. 2.
[66] Rodin, Mirella. Protivnost moralu (contra bonos mores) kao razlog nevaljanosti ugovora, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 34, br. 2, 1109-1137 (2013)
[67] Vrlo mali broj ugovora o dosmrtnom uzdržavanju se uspješno utvrdi ništetnim, a velik broj tih ugovora utvrđen je ništetnim baš zbog protivnosti moralu društva.
[68] VSRH, Rev 36/08-3 od 10. prosinca 2008.

zbog nemoralnosti i protivnosti dobrim običajima.[69] Primjer nemoralnog ugovora je i ugovor o dosmrtnom uzdržavanju koji su stranke sklopile pod odgodnim uvjetom. Davatelj uzdržavanja obvezao se pružati uzdržavanje tek nakon što bi potencijalnoj primateljici uzdržavanja bile vraćene brojne nekretnine koje su joj imale biti vraćene rješenjem upravnog postupka povrata nacionalizirane imovine. Osnovni cilj ugovora o dosmrtnom uzdržavanju jest uzdržavanje primatelja te se, po mišljenju suda, radi o potrebama hitne naravi. S obzirom da je svrha ovog ugovora očito bila tek preuzimanje vrijedne buduće imovine, sud je ovaj ugovor utvrdio ništetnim zbog protivnosti moralu.[70] Što se tiče buduće imovine – u sudskoj praksi je zauzeto stajalište da buduća imovina također može biti obuhvaćena ugovorom o dosmrtnom uzdržavanju.[71]

III) Zelenaški pravni poslovi

Zelenaški pravni poslovi vrsta su nemoralnih ugovora kod kojih netko koristi stanje nužde ili teško materijalno stanje ili nedovoljno iskustvo, lakomislenost ili zavisnost drugog da bi za sebe ili trećeg ugovorio korist koja je u očitom nesrazmjeru s onim što je on dao ili učinio, ili se obvezao dati ili učiniti.[72] Za zelenaške ugovore predviđena je i kaznena odgovornost. U praksi je vrlo rijetko da ugovor o dosmrtnom uzdržavanju ili doživotnom uzdržavanju bude utvrđen ništetnim kao zelenaški pravni posao, no ipak postoje takvi slučajevi.[73]

IV) Neodređenost ili neodredivost činidbe

[69] VSRH, Rev-2409/1998-2 od 10. srpnja 2021.
[70] VSRH, Rev 24/07-2 od 4. travnja 2007.
[71] VSRH, Rev 2082/99 od 21. kolovoza 2002.
[72] Vedriš, Martin; Klarić, Petar. Građansko pravo: opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo. 10. izdanje, Zagreb: Narodne novine, 2006., str. 146.
[73] Presuda VSRH, II. Rev 95/75 – Zbirka sudskih odluka, knj. Druga, sv. 2, 1977.

Pravni posao bit će ništetan kada je činidba neodređena ili neodrediva. S obzirom da je činidba uzdržavanja objektivno bitan sastojak ugovora o dosmrtnom uzdržavanju[74], tako se čini nemogućim da činidba tog ugovora ne bude barem odrediva ako već ne u potpunosti određena. Iako je preporuka da se u ugovor o dosmrtnom uzdržavanju unese odnosno da se odredi sadržaj uzdržavanja, čak i ako to ne bi bio slučaj sam pojam „uzdržavanje" sugerira određene radnje te je ukazuje na barem odredivost činidbe. Jedan od primjera kako precizno odrediti sadržaj uzdržavanja i tako se zaštiti od eventualnih neugodnosti sadržan je u odluci VSRH Rev 2115/1995 od 18. listopada 1995. godine.

3.3.4. Nedopuštenost pobude

Pobuda jest korak koji prethodi očitovanju volje. Pobudu možemo promatrati kao motiv da određeni subjekt očituje volju na određeni način. Ona je unutarnji proces poznat samo subjektu koji želi postići neki pravni učinak, dok se očitovanje volje mora učiniti prema barem još jednom subjektu. Zbog toga je pobuda najčešće poznata samo jednom subjektu, no moguće je da je pobuda koja je dovela do sklapanja pravnog posla poznata objema strankama.[75] Ono što je sigurno jest da pobude uvijek postoje i možda baš zato ZOO propisuje da pobude iz kojih je ugovor sklopljen ne utječu na njegovu valjanost.[76] Ono važno za utvrđivanje ništetnosti ugovora o dosmrtnom uzdržavanju jesu zakonom propisani iznimni slučajevi kada je pobuda nedopuštena – tada su ugovori bez učinka.[77]

[74] Gorenc, Vilim; Belanić, Loris; Momčinović, Hrvoje; Perkušić, Ante; Pešutić, Andrea; Slakoper, Zvonimir; Vukelić, Mario; Vukmir, Branko; Komentar Zakona o obveznim odnosima // Komentar Zakona o obveznim odnosima / Gorenc, Vilim (ur.); Zagreb: Narodne novine, 2014. str. 928.
[75] Kanceljak, Ivana; Nedopuštena pobude. Zbornik treće regionalne konferencije o obveznom pravu / Baretić, Marko; Nikšić, Saša (ur.). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2022. str. 83.-116.
[76] ZOO, čl. 273. st. 1.
[77] ZOO, čl. 273. st.2.

Da bi naplatni pravni posao, kao što je ugovor o dosmrtnom uzdržavanju, bio ništetan iz razloga nedopuštene pobude moraju se kumulativno ispuniti tri pretpostavke. Pobuda mora biti nedopuštena, a nedopuštena je kada je protivna Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva.[78] Zatim, nedopuštena pobuda mora bitno utjecati na odluku jednog ugovaratelja da sklopi ugovor. Treća pretpostavka jest da je drugi ugovaratelj znao ili morao znati da je nedopuštena pobuda bitno utjecala na njegova suugovaratelja da sklopi ugovor.[79] Načelno je pravni sustav nezainteresiran za motive iz kojih netko sklapa ugovore, no kao što je izloženo, zakonodavac ipak predviđa građanskopravnu sankciju nemogućnosti proizvođenja pravnih učinaka kada je pobuda nedopuštena. U hrvatskoj sudskoj praksi najviše primjera utvrđivanja nedopuštene pobude nalazimo baš kod ugovora o dosmrtnom uzdržavanju i o doživotnom uzdržavanju.[80] S obzirom da je jedna od posljedica obje vrste ugovora o uzdržavanju nemogućnost pobijanja zbog povrede prava na nužni dio to jest nemogućnost ostvarenja nasljednog prava na imovini iz tih ugovora, često nedopuštena pobuda za sklapanje navedenih ugovora bude isključenje zakonskih nasljednika iz nasljeđivanja. Kao što je ranije navedeno, nužni dio može biti povrijeđen samo besplatnim raspolaganjem, a kako je ugovor o dosmrtnom uzdržavanju naplatni pravni posao tako njime *de iure* primatelj uzdržavanja, koji je ujedno i ostavitelj, ne može povrijediti nasljednikovo pravo na nužni dio koji bi se eventualno namirio iz imovine koja je postala imovina davatelja uzdržavanja. Tako u jednom predmetu iz rujna 2012. godine Vrhovni sud Republike Hrvatske utvrđuje ništetnost ugovora o doživotnom uzdržavanju jer je postupku utvrđeno, a prvenstveno na temelju iskaza same tužene, da je osnovna pobuda za zaključenje spornog ugovora bilo reguliranje imovinskopravnih odnosa između bračnih drugova.[81] Zanimljiv je i slučaj iz rujna 2021. godine kada sud okolnost što je primatelj umro tri

[78] ZOO, čl. 271. i čl. 273. st. 4.
[79] Vedriš, Martin; Klarić, Petar. Građansko pravo: opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo. 10. izdanje, Zagreb: Narodne novine, 2006., str. 147.
[80] Kanceljak, Ivana; Nedopuštena pobude. Zbornik treće regionalne konferencije o obveznom pravu / Baretić, Marko; Nikšić, Saša (ur.). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2022. str. 83.-116.
[81] VSRH, Rev x 121/2011-2 od 5. rujna 2012.

dana po sklapanju ugovora o dosmrtnom uzdržavanju ne cijeni kao razlog ništetnosti, ali kao razlog ništetnosti navodi nedopuštenost pobude. Naime u navedenom predmetu prema iskazu same davateljice uzdržavanja osnovna pobuda primatelja uzdržavanja bila je da se nju osigura i zaštiti od zajedničkog sina, jednog od zakonskih nasljednika tad već pokojnog primatelja uzdržavanja. Sud je ocijenio da je tužena za tu pobudu znala, što znači da je ugovor o dosmrtnom uzdržavanju sklopljen u svrhu rješavanja imovinskopravnih odnosa. U istom predmetu Vrhovni sud daje odgovor na postavljeno važno pravno pitanje koje je glasilo: „Je li ugovor o dosmrtnom uzdržavanju ništetan kada je sklopljen samo radi isključenja zakonskih nasljednika iz nasljeđivanja?“. Odgovor na to pitanje, zbog kojeg je revizija i podnesena glasio je: „Ništetan je ugovor o dosmrtnom uzdržavanju kada je pobuda ugovornih stranka za sklapanje tog ugovora bila onemogućavanje ostalih zakonskih nasljednika na nasljeđivanje ostavitelja.“.[82] Eklatantan primjer nedopuštene pobude sadržan je u presudi Županijskog suda u Rijeci iz studenoga 2018. godine. Sud je nakon provedenog dokaznog postupka, koji je uključivao saslušanje svjedoka i stranaka, utvrdio da je pobuda koja je bitno utjecala na sklapanje ugovora bila isključiti iz nasljedstva jednu od nasljednica budući da je sklopila brak s osobom druge vjeroispovijesti što je protivno njihovoj volji i vjerskim običajima. U obrazloženju sud navodi da je ugovor ništetan zbog nedopuštene pobude pri sklapanju. Navedeno je i da je sloboda vjeroispovijesti jedna od temeljnih ljudskih sloboda zajamčena Ustavom i zakonima Republike Hrvatske te međunarodnim ugovorima.[83]

Da bi se uistinu radio o nedopuštenoj pobudi pobuda je morala postojati u vrijeme sklapanja ugovora, bitno utjecati na oba ugovaratelja da sklope ugovor i da je baš zbog te pobude ugovor nastao. Od ukupnog broja ugovora o dosmrtnom uzdržavanju koji su utvrđeni ništetnim najveći broj zauzimaju upravo oni koji su utvrđeni ništetnim zbog razloga nedopuštene pobude.

[82] VSRH, Rev 955/2021-2 od 14. runa 2021.
[83] ŽS u Rijeci, Gž-850/2018-2, 14. studenog 2018.

Unatoč tome pobudu je izuzetno teško dokazati, a pogotovo kad je jedna od stranaka (primatelj uzdržavanja) ugovora o dosmrtnom uzdržavanju preminula.

3.3.5. Nedostatak potrebnog oblika

U hrvatskom obveznom pravu vrijedi načelo neformalnosti što znači da se u pravilu ugovor može sklopiti u bilo kojem obliku, osim ako je zakonom drukčije određeno. Ukoliko zakon zahtjeva da određeni ugovor bude sklopljen u točno određenom obliku, to vrijedi i za eventualne naknadne izmjene i dopune. Kasnije usmene dopune o sporednim točkama o kojima u ugovoru nije ništa rečeno također su pravovaljane ako to nije protivno cilju radi kojega je oblik propisan. Pravovaljane su i kasnije usmene pogodbe kojima se umanjuju ili olakšavaju obveze jedne ili druge strane ako je poseban oblik propisan samo u interesu ugovornih strana.[84]

Ugovor o dosmrtnom uzdržavanju spada u strogo formalne ugovore što znači da je njegov pisani oblik pretpostavka njegove valjanosti. Ugovor o dosmrtnom uzdržavanju mora biti sastavljen u pisanom obliku te ovjereni od suca nadležnog suda ili solemnizirani po javnom bilježniku odnosno sastavljeni u obliku javnobilježničkog akta. Sud nije nadležan za sastavljanje ili prihvaćanje izmjena ili dopuna ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, niti je u nadležnosti suda provoditi postupak povodom izmjene ili dopune takvog ugovora.[85] Ukoliko bilo koji od navedenih pretpostavki nije ispunjen ugovor ne bi proizvodio pravne učinke. Također, sudac i javni bilježnik dužni su pročitati ugovor ugovarateljima i upozoriti ih na njegove posljedice.

[84] ZOO, čl. 286.
[85] ŽS u Varaždinu, Gž-2013/16-2, 28. prosinca 2016.

Naknadne izmjene ili dopune ugovora moraju također biti učinjene u pisanom obliku pred ovlaštenom osobom jer u protivnom neće biti valjane.

4. Djelomična ništetnost

Pravni poslovi, pa tako i ugovor o dosmrtnom uzdržavanju, mogu biti i djelomično ništetni. Već je rimska pravna tradicija poznavala izreku koja sadržava pravilo prema kojem ništetnost pojedinih odredaba pravnog posla ne utječe na valjanost cijelog pravnog posla. *Utile per inutile non vitiatur* – korisno se štetnim ne kvari. Prema ZOO-u ništetnost neke odredbe ugovora ne čini čitav ugovor ništetnim ako on može opstati bez te ništetne odredbe i ako ona nije bila ni uvjet ugovora niti odlučujuća pobuda zbog koje je ugovor sklopljen. Kada je ništetna odredba bila uvjet ili odlučujuća pobuda ugovora, ugovor će ostati na snazi ako je ništetnost namjerno ustanovljena baš kako bi ugovor vrijedio bez te odredbe.

Primjerice, djelomično ništav bio bi ugovor o dosmrtnom uzdržavanju kojim bi primatelj uzdržavanja otuđio imovinu, koja je u naravi bračna stečevina, bez zajedničkog poduzimanja posla ili pisane suglasnosti drugoga bračnog druga s ovjerom potpisa kod javnog bilježnika.[86] Ugovor o dosmrtnom uzdržavanju utvrdio bi se djelomično ništavim za onaj dio suvlasnog dijela nekretnine koji pripada oštećenom bračnom drugu.

Sudska praksa ipak ukazuje da se smatra pristankom na takvo raspolaganje imovinom ako je bračni drug znao ili morao znati za to raspolaganje.[87] Što se tiče preostalog dijela imovine,

[86] ObZ, čl. 37. st. 2.
[87] VSRH, Rev 1277/09-2 od 13. IV. 2010.

odnosno dijela imovine koji je neprijeporno vlasništvo primatelja uzdržavanja, ugovor o dosmrtnom uzdržavanju ostao bi na snazi.

5. Posljedice ništetnosti

Posljedice ništetnosti ugovora, a time i ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, propisane su člankom 323. ZOO-a. U slučaju ništetnosti ugovora svaka ugovorna strana dužna je vratiti drugoj sve ono što je primila na temelju takva ugovora, a ako to nije moguće, ili ako se narav onoga što je ispunjeno protivi vraćanju, ima se dati odgovarajuća naknada u novcu, prema cijenama u vrijeme donošenja sudske odluke, ako zakon što drugo ne određuje. Ugovaratelj koji je kriv za sklapanje ništetnog ugovora odgovoran je svome suugovaratelju za štetu koju trpi zbog ništetnosti ugovora ako ovaj nije znao ili prema okolnostima nije morao znati za postojanje uzroka ništetnosti.

Ništetan ugovor može proizvesti razne pravne posljedice. O kakvim će posljedicama biti riječ ovisi o mnoštvu okolnosti, primjerice jesu li stranke počele ispunjavati svoje ugovorne obveze, jesu li ih ispunile u cijelosti ili samo djelomično, ali i o savjesnosti odnosno nesavjesnosti one strane koja zahtijeva povrat. Najvažnija posljedica ništetnosti ugovora o dosmrtnom uzdržavanju bila bi ništetnost prijenosa imovine primatelja uzdržavanja na davatelja uzdržavanja te bi davatelj uzdržavanja ukoliko je već počeo konzumirati pravo vlasništva nad tom imovinom, koje je smatrao da ima, morao primatelju svu tu imovinu i vratiti. Isto vrijedi i za primljeno uzdržavanje koje je davatelj dao primatelju uzdržavanja, no s obzirom da se uzdržavanje ne može vratiti, primatelj uzdržavanja bio bi dužan davatelju uzdržavanja dati odgovarajuću naknadu u novcu.

Da bi se uopće mogla zahtijevati naknada štete iz ništetnog ugovora potrebno je da se kumulativno ispune određene pretpostavke: krivnja jednog suugovaratelja za sklapanje takvog ugovora, postojanje uzročne veze između štete i sklopljenog ništetnog ugovora te činjenica da drugi suugovaratelj nije znao za postojanje ništetnosti.[88] Ukoliko bi kumulativno bile ispunjene sve navedene pretpostavke, savjesni bi ugovaratelj imao pravo od nesavjesnog zahtijevati naknadu štete pretrpljenu zbog ništetnosti ugovora. Izloženo pravilo ukazuje na to da situacije kada su obje stranke ugovora o dosmrtnom uzdržavanju savjesne ili kada su obje nesavjesne ne može se tražiti naknada štete. Isto vrijedi i za situaciju kada nema uzročne veze između ništetnosti i štete koja bi se trebala naknaditi. Stoga valja zaključiti da su pravne posljedice ništetnosti ugovora općenito, a samim tim i ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, povrat u prijašnje stanje (*restitutio in integrum*) i odgovornost za štetu.

6. Zaključak

Postojeći sustav koji uređuje institut ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, kako prikazuje ovaj rad, podbacio je. Institut čija bi primarna uloga u društvu trebala biti zaštita starih i nemoćnih osoba postao je institut za prevare. Nadležne institucije, Sabor i Ministarstva potaknuti čestim javnim istupima žrtava ugovora o dosmrtnom uzdržavanju već godinama najavljuju izmjene ZOO-a odnosno izmjene odredbi koje se tiču ugovora o dosmrtnom uzdržavanju. Izmjene koje se spominju uglavnom su vezane uz ograničenje broja ugovora koje jedan davatelj uzdržavanja može sklopiti te registar ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju. No bilo tko upoznat s izloženim problemom koji je poharao Republiku Hrvatsku primjećuje da takve izmjene neće

[88] Gorenc, Vilim; Belanić, Loris; Momčinović, Hrvoje; Perkušić, Ante; Pešutić, Andrea; Slakoper, Zvonimir; Vukelić, Mario; Vukmir, Branko; Komentar Zakona o obveznim odnosima // Komentar Zakona o obveznim odnosima / Gorenc, Vilim (ur.); Zagreb: Narodne novine, 2014. str. 920.-921.

donijeti željeni pomak. Temeljna svrha ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, kako im i samo ime sugerira, trebalo bi biti uzdržavanje. Protučinidba u smislu primanja određene imovine primatelja uzdržavanja trebala bi biti sporedna činidba odnosno svojevrsna nagrada za pruženo uzdržavanje. Ukoliko je uistinu motiv za sklapanje ugovora o dosmrtnom uzdržavanju baš uzdržavanje, nema razloga da se ne sklopi ugovor o doživotnom uzdržavanju jer će primatelj uzdržavanja u svakom slučaju dobiti isto uzdržavanje. Jedina je razlika trenutak prijenosa imovine na davatelja uzdržavanja što ukazuje da motiv za sklapanje ugovora o dosmrtnom uzdržavanju nije altruističan već prijevaran motiv. Motiv za sklapanje ugovora o dosmrtnom uzdržavanju nije prvenstveno pružanje uzdržavanja već motiv vezan uz trenutak prijenosa imovine primatelja uzdržavanja – a taj trenutak je odmah po potpisu ugovora. Kako ovaj rad prikazuje zbog toga često dolazi do situacija da primatelji uzdržavanja umjesto uzdržavanja dobiju izgon iz, do jučer, vlastitog doma. Već je to dovoljan razlog da se zauvijek ukinu i zabrane ovakvi ugovori. Jedini ispravan korak jest ukidanje i zabrana sklapanja ugovora o dosmrtnom uzdržavanju.

Ugovor o doživotnom uzdržavanju bi trebao ostati na snazi ali bi ga se trebalo strogo regulirati. Osim planiranog uvođenja registra ugovora te ograničavanja broja ugovora koje jedna osoba može sklopiti potrebno je još više proširiti krug osoba koje ne smiju, pod cijenu ništetnosti, sklapati ugovore o doživotnom uzdržavanju. U tu bi kategoriju ušli i odvjetnici, javni bilježnici, pružatelji palijativne skrbi te članovi obitelji navedenih, naravno uz određene iznimke. Sklapanje ugovora pred svjedocima te obavještavanje nasljednika imovine koja je predmet ugovora također su neki od prijedloga izmjena koji bi doprinijeli pravnoj sigurnosti i u konačnici napretku Republike Hrvatske.

7. Literatura

1. Wertheimer-Baletić, A., 2004b: Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj, Društvena istraživanja 13 (4-5), str. 632.

2. DZS, Popis stanovništva 2021., Državni zavod za statistiku, https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/

3. DZS, Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2021., Državni zavod za statistiku, https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29178

4. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 5/2014

5. Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/2015, 98/2019, 47/2020 (dalje: ObZ)

6. Istraživanje o ugovorima o dosmrtnom uzdržavanju, Pučki pravobranitelj, Zagreb 4. lipnja 2019., https://www.ombudsman.hr/hr/download/istrazivanje-o-ugovorima-o-dosmrtnom-uzdrzavanju-prezentacija/?wpdmdl=9101&refresh=63fca81198aaa1677502481

7. Zakon o načinu primjene pravnih propisa donesenih prije 6. travnja 1941. godine, Narodne novine, br. 73/1991

8. Vedriš, Martin; Klarić, Petar. Građansko pravo: opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo. 10. izdanje, Zagreb: Narodne novine, 2006., str. 513.

9. Kačer, Hrvoje. Dosmrtno uzdržavanje u zaboravu poreznog oslobođenja (26.1.2011.), https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/8906

10. Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/2005

11. Brkić-Gverieri, Mirta. Ugovor o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju (9.5.2022.), https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/50635

12. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima ("Narodne novine" br. 91/96., 68/98., 137/99., 22/00., 73/00., 114/01., 79/06., 141/06., 146/08., 38/09., 153/09., 90/10., 143/12., 94/17. - službeni pročišćeni tekst, 152/14., 81/15. - službeni pročišćeni tekst)

13. Drakulić, Ljiljana. Raskid ugovora o dosmrtnom uzdržavanju (17.07.2012), https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/13232 (pristupljeno: 4.3.2023.)

14. Sokić, Katarina; Uzelac, Jelena. Imovinskopravni položaj osoba lišenih poslovne sposobnosti, FIP - Financije i pravo, Vol. 6 No. 2, 2018., 7.-32. str

15. Zakon o nasljeđivanju, Narodne novine, br. 48/03., 163/03. i 35/05. (dalje: ZN)

16. Radolović, Aldo. Prirodna poslovna nesposobnost kao razlog nevaljanosti pravnog posla, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 30, br. 1, 187-220 (2009)

17. Magerle, Ana; Žarković Palijan, Tija; Petković, Sonja; Koludrović; Milivoj. Psihijatrijski problemi u vještačenju oporuka i ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju starijih osoba. Soc. Psih., Vol. 29 (2001) Br. 1, str. 40-47

18. Petrak, Marko; Error in substantia u klasičnom rimskom pravu. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 61 No. 6, 2011., str. 1856.

19. Rodin, Mirella. Protivnost moralu (contra bonos mores) kao razlog nevaljanosti ugovora, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 34, br. 2, 1109-1137 (2013)

20. Gorenc, Vilim; Belanić, Loris; Momčinović, Hrvoje; Perkušić, Ante; Pešutić, Andrea; Slakoper, Zvonimir; Vukelić, Mario; Vukmir, Branko; Komentar Zakona o obveznim odnosima // Komentar Zakona o obveznim odnosima / Gorenc, Vilim (ur.); Zagreb: Narodne novine, 2014. str. 928.

21. Kanceljak, Ivana; Nedopuštena pobude. Zbornik treće regionalne konferencije o obveznom pravu / Baretić, Marko; Nikšić, Saša (ur.). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2022. str. 83.-116.